
drs. C. Cozijn

W
wetenschappelijk

O
onderzoek- en

D
documentatie

C
centrum

Opnieuw: De opvattingen van de Nederlandse bevolking omtrent de duur van de alimentatie na echtscheiding

Ministerie van
Justitie
1987

INHOUDSOPGAVE

1	Inleiding	1
1.1	Het wettelijk kader en de rechtsgrond	1
1.2	De opvatting van de betrokkenen	4
1.3	De opvatting van de Nederlandse bevolking omtrent de duur van de alimentatie na echtscheiding	5
2	De opzet van het onderzoek	9
2.1	De methode van onderzoek	9
2.2	De respresentativiteit van de steekproef	9
3	De resultaten van het onderzoek	13
3.1	Het oordeel over de duur van de alimentatiebetaling bij een scheiding op mid-vijftiger leeftijd	13
3.2	Vergelijking van de resultaten met de andere voorgelegde gevallen	17
3.2.1	Het oordeel over de duur van de alimentatieplicht in geval 1	17
3.2.2	Het oordeel over de duur van de alimentatiebetaling in geval 2	19
3.2.3	De vergelijking van de resultaten van het onderzoek over de drie voorgelegde gevallen	20
3.3	Vergelijking van enkele resultaten van deze enquête met die van de enquête uit 1980	24
3.3.1	De houding tegenover echtscheiding vroeger (1980) en nu (1985)	24
3.3.2	De opvatting over de duur van de alimentatie in de gevallen 1 en 2 in 1980 en 1985	26
4	Samenvatting	29

1 INLEIDING

1.1 Het wettelijk kader en de rechtsgrond

Het Nederlandse recht gaat er vanuit dat ieder in het eigen levensonderhoud voorziet. Slechts indien men daartoe niet of in niet voldoende mate in staat is zijn anderen gehouden bij te dragen in de kosten van levensonderhoud. Deze verplichting bestaat voor ouders ten opzichte van hun kinderen en voor kinderen ten opzichte van hun ouders (art. 1: 392 lid 1 BW). Dat wil zeggen dat ouders gehouden zijn tot het verstrekken van levensonderhoud aan hun meerderjarige kinderen indien deze in behoeftige omstandigheden verkeren en omgekeerd: kinderen zijn gehouden tot het verstrekken van levensonderhoud aan hun ouders. Art. 1: 392 lid 2 BW bepaalt nadrukkelijk dat de verplichting tot het verstrekken van levensonderhoud slechts bestaat in geval van behoeftigheid van de tot levensonderhoud gerechtigde, behalve wanneer het gaat om de verplichting van ouders ten opzichte van hun minderjarige kinderen.

Dit principe van "ieder dopt zijn/haar eigen boontjes en als dat niet lukt moeten ouders en/of kinderen maar bijspringen", wordt doorkruist door de Algemene Bijstandswet. Op grond van de bepalingen van deze wet kan ieder die niet of niet voldoende inkomsten heeft een beroep op bijstand van de overheid doen, daarmee uitdrukking gevend aan de verantwoordelijkheid die de gemeenschap als geheel heeft voor elk van haar onderdanen. Deze regeling laat de civielrechtelijke verplichting onverlet en houdt daar zelfs rekening mee: de verleende bijstand kan worden verhaald op degene die zijn onderhoudsplicht niet of niet voldoende nakomt. Opvallend is echter dat slechts op minderjarige kinderen verhaal kan worden genomen en op ouders, voorzover het gaat om aan hun minderjarige kinderen verleende bijstand. Bijstand verleend aan ouders van meerderjarige kinderen kan niet op die meerderjarige kinderen verhaald worden en bijstand die aan meerderjarigen werd verleend, kan niet op hun ouders worden verhaald (art. 55 lid 1 onder b ABW). In de praktijk betekent dit dat de verantwoordelijkheid naar burgerlijk recht die bestaat op grond van art. 1:

392 lid 1 BW voor meerderjarigen ten aanzien van meerderjarigen een dode letter is geworden. Immers, de gemeente mag, als uitvoerder van de ABW, de bijstandvrager niet dwingen eerst langs andere weg een bijdrage in het levensonderhoud te verkrijgen van hen die tot het verstrekken van onderhoud gehouden zijn, en de in deze gevallen verleende bijstand kan niet verhaald worden op de ouders en/of de meerderjarige kinderen.

Het in het voorgaande beschreven stelsel van individuele plicht tot voorziening in het eigen levensonderhoud, met - bij onvoldoende mogelijkheid daarin zelf te voorzien - een wettelijke aanspraak op hulp en bijstand van de zijde van ouders en kinderen op grond van art. 1: 392 lid 1 BW en van de zijde van de overheid op grond van de ABW, kent een grote uitzondering, welke voortvloeit uit het huwelijk. Echtgenoten zijn gehouden elkaar over en weer het nodige te verschaffen en zijn elkaar getrouwheid, hulp en bijstand verschuldigd (art. 1: 81 BW). Het huwelijk voert derhalve een onderhoudsplicht in voor de echtgenoten en wel een die voorgaat boven alle andere wettelijke onderhoudsplichten (art. 1: 392 lid 3 BW). Ook een door de gemeente verstrekte uitkering terzake van levensonderhoud kan op grond van art. 55 lid 1 onder b ABW op de nalatige echtgenoot worden verhaald.

Het zou nu voor de hand liggen dat deze onderhoudsplicht die voortvloeit uit het sluiten van een huwelijk, zou eindigen tegelijk met het beeindigen van het huwelijk. Dat is echter niet zo. Voor het geval het huwelijk eindigt door overlijden van een der echtgenoten lijkt dit nauwelijks anders te kunnen: een overledene heeft geen rechten en verplichtingen. Voor het voortbestaan van de verplichting tot het verstrekken van levensonderhoud na echtscheiding zijn echter verschillende rechtsgronden aangevoerd. In de aangevoerde rechtsgronden is met het verloop der tijden en de veranderingen in de samenleving een verschuiving opgetreden. Voorheen werd een verband gelegd met de bij het aangaan van het huwelijk levende verwachting dat het huwelijk levenslang zou zijn. Door echtscheiding wordt deze verwachting de grond ingeboord. Echtscheiding was dan ook slechts op bepaalde gronden (overspel e.d.) mogelijk. Het werd echter niet passend geacht dat men door zich aldus te misdragen aan de vrijwillig aangegane verplichting tot het verstrekken van levensonderhoud jegens de persoon met wie men huwde zou kunnen onttrekken. Het doen voortbestaan van de verplichting tot het verstrekken van levensonderhoud aan de niet-schuldige partij had het karakter van schadevergoeding.

Een op de schuld aan de huwelijksontwrichting gebaseerde alimentatie is niet meer goed mogelijk nu voor de echtscheiding schuld geen rol meer speelt. Slechts

de constatering dat het huwelijk duurzaam ontwrict is speelt een rol. De vraag hoe die toestand van duurzame ontwricting is ontstaan is irrelevant. Thans wordt de rechtsgrond voor het voortbestaan van de onderhouds-plicht na echtscheiding dan ook vooral gezocht en gevonden in de rolverdeling van de echtgenoten tijdens het huwelijk. Een van de echtgenoten (doorgaans de vrouw) heeft zich teruggetrokken van de arbeidsmarkt en de energie gewijd aan de verzorging en opvoeding van de kinderen en het voeren van de huishouding. Als gevolg daarvan heeft deze echtgenoot een steeds zwakkere positie op de arbeidsmarkt naarmate het huwelijk langer duurt. Er kan immers niet meer geboogd worden op arbeidservaring, terwijl het kennis- en opleidingsniveau naarmate men langer van school is ook steeds minder in overeenstemming zal zijn met de geldende vraag. Beide echtgenoten hebben voor deze rolverdeling gekozen en zijn dan ook in gelijke mate verantwoordelijk voor de gevolgen. De alimentatieplicht na echtscheiding is dan een uitdrukking van die gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de als gevolg van de rolverdeling binnen het huwelijk veroorzaakte verzwakte arbeidsmarktpositie en de daaruit voortvloeiende verminderde mogelijkheid tot het verwerven van voldoende inkomsten.

De eerstgenoemde wat oudere en aan de onontbindbaarheid van het huwelijk (wat God verbonden heeft dat zal de mens niet scheiden) gekoppelde rechtsgrond voor de alimentatie na scheiding doet een in tijdsperspectief onbegrensde alimentatieplicht ontstaan. Slechts het afwezig zijn van behoefte, derhalve de mogelijkheid om zelf in voldoende mate in het levensonderhoud te voorzien, heft de alimentatieplicht (tijdelijk) op.

De laatstgenoemde rechtsgrond doet slechts een alimentatieplicht ontstaan voorzover de behoefte een gevolg is van het huwelijk. Hierdoor is een in de tijd gelimiteerde alimentatie de gewone situatie. Gedurende de periode waarin de alimentatiebetaling plaats vindt wordt verondersteld dat de alimentatiegerechtigde zich op enigerlei wijze voorbereidt op een eigen zelfstandige positie op de arbeidsmarkt.

De wetgeving in Nederland met betrekking tot de alimentatie na echtscheiding laat de rechtsgrond in het midden. Art. 1: 157 lid 1 BW geeft de partij die onvoldoende inkomsten heeft het recht om aan de rechter te vragen een bedrag vast te stellen dat door de andere partij moet worden voldaan ter voorziening in het levensonderhoud. In het derde lid van het artikel wordt de mogelijkheid geschapen deze uitkering aan bepaalde voorwaarden te koppelen en voor een bepaalde tijd toe te kennen. Van deze mogelijkheid de alimentatie slechts voor een bepaalde tijd toe te kennen wordt slechts spaarzaam gebruik gemaakt. Hieruit af te leiden dat

"men" derhalve geen voorstander is van in de tijd gelimiteerde alimentaties gaat te var. Immers de grond voor een in de tijd onbegrensde alimentatie, welke gevonden wordt in de gerechtvaardigde verwachting dat het huwelijk slechts door de dood kan eindigen is niet reeel meer. Immers voorheen was echtscheiding een tamelijk zeldzaam verschijnsel. Thans is dat wel anders en lezen we al dat een op de drie thans gesloten huwelijken door echtscheiding zal worden ontbonden. Echtscheiding is "gewoon" geworden. Onder deze omstandigheden is het niet meer gerechtvaardigd, maar hoogstens naïef, om te verwachten dat het huwelijk levenslang zal duren. Een op een dergelijke naïviteit gebaseerde alimentatie van onbepaalde duur lijkt dan ook een anachronisme.

Een en ander betekent overigens niet dat alimentatie zonder tijdslimiet als zodanig als een anachronisme zouden moeten worden bestempeld. Integendeel, ook onder de meer moderne rechtsgrond voor de alimentatiebetaling is een onbegrensde duur mogelijk. Het verschil zit hierin dat nu een argument voor de duurbepaling gegeven moet worden, met name in geval van een onbegrensde duur, terwijl onder de oude rechtsgrond argumenten voor duurbepaling moeten worden aangegeven. Dus tegenover een "onbegrensd, tenzij" kan een "beperkte duur, tenzij" worden gesteld.

1.2 De opvatting van de betrokkenen

Over alimentatieplicht en duurbepaling kan men ook praten in meer feitelijke zin, aansluitend bij de huidige juridische mogelijkheid dat na echtscheiding de ene partner een recht op alimentatie kan geldend maken tegen de ander en dat daaraan een tijdsbepaling en nadere voorwaarden kunnen worden verbonden. Echtscheiding lijkt dan ietwat op de gebruiken bij de acties uit wanprestatie (ontbinding van de overeenkomst, schadevergoeding) en het ontbinden van duurovereenkomsten zonder tijdsbepaling.

In zo een feitelijke beschouwing kan men zich voorstellen dat alimentatieplichtigen in het algemeen voorstander zullen zijn van een naar tijdsduur beperkte alimentatie (zo er al een alimentatie zou moeten worden vastgesteld) en dat alimentatiegerechtigden eerder voorstander zullen zijn van geringe beperkingen of van een geheel ongelimiteerde duur van de alimentatie. Een en ander betekent niet dat alle alimentatieplichtigen aperte tegenstander zijn van een onbegrensde alimentatieduur, en alle alimentatiegerechtigden voorstander. Er zijn alimentatiegerechtigden die alimentatie ontvangen, terwijl zij tegenstander zijn van alimentatie

uberhaupt. Voorts zijn er gescheidenen die liever zelf alimentatie zouden betalen dan dat hun ex-partners een bijstandsuitkering ontvingen. En ook zijn er alimentatiegerechtigden die de ontbinding van hun relatie van zo grote importantie achten, dat zij elk contact met de ex-echtgenoot willen mijden, ook al zou dat contact slechts via de giro verlopen. Zij willen niets meer met de ander te maken hebben. De feitelijke situatie, met name het gebrek aan voldoende eigen middelen, maakt dat deze personen niet in de door henzelf meest gewaardeerde situatie verkeren.

Bovendien: de eigen opvattingen van de gescheidenen zijn lang niet altijd van doorslaggevende betekenis. Dit geldt met name indien in onderling overleg geen of slechts geringe alimentatie is vastgesteld en een van de ex-echtgenoten een bijstandsuitkering ontvangt. De gemeente kan dan de verleende bijstand op de andere ex-echtgenoot verhalen. Er is zelfs een wetsontwerp aanhangig gemaakt waarin de gemeente verplicht wordt tot zodanig verhaal over te gaan.

Op grond van het voorgaande zijn de opvattingen van de gescheidenen zelf niet meer relevant in verband met de wenselijkheid tot limitering van de alimentatieduur dan de opvattingen van anderen. Om deze reden kan de kring van betrokkenen worden verruimd tot allen die met echtscheiding (en dus met de alimentatieproblematiek) te maken kunnen krijgen. En op grond van het groeiend aantal echtscheidingen is dat dan de hele bevolking.

Daarnaast is een wetsontwerp aanhangig waarin de limitering van de alimentatieduur regel wordt. Dit is een fundamentele ommekeer in normatief opzicht. En om deze reden is het dan op zijn minst redelijk als wordt nagegaan hoe hierover gedacht wordt onder de bevolking.

1.3 De opvatting van de Nederlandse bevolking omtrent de duur van de alimentatie na echtscheiding

In 1980 werd op verzoek van de Minister van Justitie een onderzoek ingesteld naar de opvattingen van de Nederlandse bevolking over de duur van de alimentatie na echtscheiding. In 1981 verscheen een interimrapport en in 1983 het eindrapport. In dit onderzoek bleek dat een grote meerderheid van de Nederlandse bevolking van mening is dat na echtscheiding alimentatie moet worden betaald indien de ene partij (meestal de vrouw) onvoldoende eigen inkomsten heeft en de andere partij (meestal de man) voldoende draagkracht heeft om alimentatie op te brengen. Voor het geval er verzorging behoevende minderjarige kinderen bij de scheiding zijn

betrokken bleek zelfs 90% voorstander te zijn van een alimentatie.

In alle voorgelegde situaties bleek een meerderheid van de ondervraagden voorstander te zijn van een op een of andere wijze in tijdsduur gelimiteerde alimentatieplicht. Omdat in de voorgelegde gevallen onderscheiden was naar leeftijd van de vrouw op het moment van scheiden kon de invloed daarvan worden vastgesteld, hoewel niet met zekerheid vaststelbaar is of de van invloed zijnde factor de leeftijd was, dan wel de daar sterk mee samenhangende duur van het huwelijk. Hoe dit ook zij, feit is dat geconstateerd kon worden dat bij een hogere leeftijd op het moment van scheiden een groter deel van de ondervraagden voorstander bleek van een alimentatie en dat een kleiner deel van hen daarbij dacht aan een in de tijd gelimiteerde alimentatie dan in gevallen met een lagere leeftijd op het moment van scheiden.

De resultaten van het onderzoek waren bedoeld om een rol te spelen in de discussie omtrent de limitering van de alimentatieduur die al sedert het begin van de zeventiger jaren wordt gevoerd. Aan die bedoeling heeft het onderzoek ruimschoots voldaan. Met name de werkgroep die het rapport "Grenzen aan de alimentatieduur" heeft opgesteld heeft, van de resultaten van het onderzoek gebruik gemaakt. De Stichting Organisatie Gescheiden Mensen, die vooral optreedt als behartiger van de belangen van alimentatiebetalende mannen, juichte de resultaten toe en stelde met blijdschap vast, dat nu officieel was vastgesteld dat "levenslang" op alimentatiegebied slechts door een kleine minderheid van de bevolking gedragen werd. De Bond van Gescheiden Vrouwen "Divortium" uitte onmiddellijk de vrees dat op basis van deze onderzoekresultaten beleid zou worden gemaakt. Een zodanig beleid kon slechts ten nadere zijn van de alimentatie-ontvangende vrouwen: de alimentatiebetalingen zouden dan immers kunnen aflopen ook zonder wijzigingen in behoefte en draagkracht. Van deze zijde werd dan ook fel oppositie gevoerd. Het onderzoek zou niet degen door onjuiste, antwoordsturende vraagstelling en vertekening van de onderzoekresultaten door alleen die gegevens op te nemen die samenhangen met de "limiteringsopvatting".

De kritiek op het onderzoek richtte zich vooral op de aandacht voor de positie van oudere vrouwen van boven de vijftig die na een lang huwelijk met echtscheiding worden geconfronteerd. Deze aandacht was, aldus de critici, te gering. Immers, op deze leeftijd is het in het algemeen al moeilijk een baan te krijgen, maar door gebrek aan ervaring met betaalde arbeid is de kans op een baan in feite zo goed als nul. Onder deze omstandigheden zou het dan irraeel zijn de veronderstelling op te nemen dat iemand van deze leeftijd in eigen

onderhoud zou kunnen voorzien. Hetzelfde argument zou overigens ook een rol spelen voor vrouwen die op jongere leeftijd zijn gescheiden en een gelimiteerde alimentatie hadden gekregen. Aan het eind van die periode gekomen zijnde op een leeftijd boven de vijftig jaar zouden ook zij geen kans hebben op een baan.

Tegen deze en soortgelijke argumenten zijn verschillende tegenwerpingen te maken. Inhoudelijk zou hierop kunnen worden ingegaan door te zeggen dat de arbeidsmarktpositie van deze oudere gescheiden vrouwen nauwelijks afwijkt van die van alle overige leeftijdsgenoten die een baan zoeken. De structuur van de arbeidsmarkt is zodanig dat het voor personen van boven de vijftig jaar niet of nauwelijks mogelijk is een baan te vinden. Deze realiteit is onder ogen gezien en de consequentie daarvan is getrokken, bv. toen voor werklozen van 57 jaar en ouder de sollicitatieplicht werd afgeschaft. Het onvermogen van gescheiden vrouwen in dezelfde leeftijdscategorie om in eigen onderhoud te voorzien is dan in de eerste plaats te wijten aan de structuur van de arbeidsmarkt en pas daarna aan het in de loop van het huwelijk opgebouwde onvermogen om een kansrijke plaats op die arbeidsmarkt in te nemen. De arbeidsmarktpositie van de gescheiden vrouw zou dan ook onder dit gezichtspunt niet het allesbepalende argument voor een ongelimiteerde duur van de alimentatieplicht kunnen zijn.

Hoe men hierover ook moge denken, het verwijt dat in het onderzoek geen aandacht werd geschonken aan de positie van op latere leeftijd scheidende vrouwen is niet juist. Nadrukkelijk werd geconcludeerd dat met de stijgende leeftijd van de vrouw op het moment van scheiden ook het deel van de bevolking dat voorstander is van een blijvende alimentatie (dus geen voorstander is van limitering) toeneemt. Letterlijk wordt op pagina 42 van het eindrapport gesteld: "Een alimentatieplicht wordt dwingender aanwezig geacht als het huwelijk langer heeft geduurd en de vrouw dientengevolge ouder is en meer moeite zal hebben een geschikte baan te vinden".

Niettemin zou het niet ondenkbaar kunnen zijn dat, gelet op de bovenvermelde bijzondere arbeidsmarktpositie van de vijftigplussers, ten aanzien van de op deze leeftijd scheidende vrouwen de getrokken conclusie niet helemaal toepasselijk is, omdat in het onderzoek niet expliciet aan deze categorie aandacht werd besteed. Daarom werd besloten alsnog een aanvullend onderzoek in te stellen, waarin deze in de kritiek aangegeven omissie zou worden goedge maakt. Van dat onderzoek wordt hier verslag gedaan.

2 DE OPZET VAN HET ONDERZOEK

2.1 De methode van onderzoek

In het kader van de NIPO-weekpeilingen zijn begin december 1985 in een landelijk gespreide steekproef 1128 personen in de leeftijd van 18 tot 70 jaar mondeling aan huis ondervraagd.

In de enquetelijst werden enkele vragen letterlijk overgenomen uit het in 1980 gehouden onderzoek naar de opvattingen over de alimentatieduur. Daaraan werd met name de volgende vraag toegevoegd:

"Een huwelijk wordt na 28 jaar ontbonden. Uit het huwelijk zijn twee kinderen geboren die intussen 20 en 23 jaar zijn. De kinderen zijn de deur uit. De moeder is 54 jaar. Zij heeft tot haar huwelijk gewerkt als medisch-analyste. De man heeft een behoorlijke baan met een goed inkomen. De vrouw heeft na haar trouwen niet meer voor geld gewerkt en stelt dat zij niet in haar eigen onderhoud kan voorzien".

"Welke van de genoemde regelingen geniet in dit geval de meeste voorkeur?"

Daarnaast zijn een aantal vragen toegevoegd die betrekking hebben op de vraag of men bij het oordeel over de voorkeur voor de alimentatieduur in de voorgelegde gevallen rekening heeft gehouden met het feit dat ieder bij het bereiken van de leeftijd van 65 jaar een AOW-uitkering krijgt en daardoor in eigen onderhoud (grotendeels) kan voorzien.

2.2 De representativiteit van de steekproef

Uit de in tabel 1 opgenomen gegevens blijkt dat de steekproef een representatief beeld geeft van de populatie voor wat betreft het geslacht en de leeftijd van de ondervraagde personen. De verdeling van de ondervraagden naar provincie en aantal inwoners van de woongemeente is echter slecht. Zo werden er veel te veel mensen in de provincie Gelderland ondervraagd (19 procent van de ondervraagden terwijl dat er niet meer dan

12 procent hadden moeten zijn). Daarentegen veel te weinig in Noord-Holland (10 procent tegen de verwachte 16%). Bij de gemeentegrootte werd vooral een sterke oververtegenwoordiging geconstateerd van inwoners uit de gemeenten met 100.000 tot 400.000 inwoners, en een ondervertegenwoordiging van inwoners van gemeenten met minder dan 10.000 inwoners. Het totaal van de toetsing op representativiteit valt daarmee negatief uit.

Een oplossing voor dit probleem wordt gevonden door herweging van de gevonden aantallen. Aan elk der onder-
vraagden is een aan de provincie en urbanisatiegraad ontleend gewicht toegekend, welk gewicht zodanig wordt bepaald dat na weging met de aldus toegekende gewichten de verdeling in de steekproef en de populatieverdeling (voor provincie en urbanisatiegraad) gelijk zijn. Om echter op andere variabelen dan provincie en urbanisatiegraad door herweging ontstane vertekening binnen aanvaardbare grenzen te houden, worden beperkingen gesteld aan de hoogte van de toe te kennen gewichten. Om deze reden is het niet altijd mogelijk via herweging tot een perfecte afspiegeling van de populatie te komen. Uit tabel 1 blijkt overduidelijk dat de herweging succesvol is geweest. Slechts blijkt na herweging een oververtegenwoordiging van inwoners uit de gemeenten met meer dan 400.000 inwoners.

Tabel 1: Aantallen in de steekproef en de op basis van de verdeling van de populatie per 1-1-'86 verwachte aantallen in de steekproef

Variabele	Verwacht aantal	Aantal in steekproef	Bijdrage Chi-square	Herwogen aantal	Bijdrage Chi-square	
Geslacht						
man	567	567	0.00	563	0.03	
vrouw	561	561	0.00	565	0.03	
Leeftijd						
18-24 jr.	203	206	0.04	190	0.83	
25-34 jr.	274	274	0.00	265	0.30	
35-44 jr.	247	255	0.26	270	2.14	
44-49 jr.	94	81	1.80	84	1.06	
50-54 jr.	86	76	1.16	78	0.74	
55-64 jr.	160	170	0.63	171	0.76	
65-69 jr.	64	66	0.06	70	0.49	
Provincie						
Groningen	44	61	6.57	46	0.09	
Friesland	47	54	1.04	47	0.00	
Drente	34	21	4.97	32	0.12	
Overijssel	79	95	3.24	75	0.20	
Gelderland	138	214	41.86	134	0.12	
Utrecht	74	62	1.95	71	0.12	
Noord-Holland	183	118	23.09	193	0.55	
Zuid-Holland	249	212	5.50	264	0.90	
Zeeland	28	25	0.32	30	0.14	
Noord-Brabant	167	163	0.10	154	1.01	
Limburg	85	103	3.81	82	0.11	
Gemeente-grootte						
>400.000 inw.	132	127	0.19	165	8.25	
100-400.000 inw.	158	226	29.27	167	0.51	
50-100.000 inw.	189	165	3.05	190	0.01	
20- 50.000 inw.	285	279	0.13	271	0.90	
10- 20.000 inw.	213	237	2.70	193	1.88	
5- 10.000 inw.	113	74	13.46	102	1.07	
<5.000 inw.	38	20	8.53	40	0.11	
Totaal	1128	1128	153.74	df=23 s 1128	22.48	df=23 ns

Deze overtegenwoordiging is echter niet zo groot dat de verdeling naar gemeentegrootte in de herwogen steekproef moet worden verworpen. Dat de aanpassing succesvol is geweest blijkt overduidelijk aan de waarde van X^2/df . Was deze voor de herweging nog 6,68, hetgeen een significante afwijking betekent, na herweging is deze 0,98 en geeft daarmee een goede aanpassing van steekproef aan populatie aan.

Bij de presentatie en bespreking van de resultaten van het onderzoek zal dan ook worden uitgegaan van de herwogen steekproef.

3 DE RESULTATEN VAN HET ONDERZOEK

In dit hoofdstuk zal allereerst aandacht besteed worden aan de resultaten van het onderzoek met betrekking tot de vragen die de aanleiding vormden tot dit onderzoek, dat wil zeggen de vraag naar de duur van de alimentatieplicht ingeval van scheiding na een langer huwelijk en de vraag of de AOW-leeftijd een rol speelt bij het beoordelen van de alimentatieduur.

Tenslotte een en ander meer relief te geven wordt het oordeel over de alimentatieduur in dit geval vervolgens vergeleken met het oordeel in enkele gevallen die in de ondervraging van 1980 werden meegenomen.

Daarna wordt ingegaan op de resultaten in verband met de overige gestelde vragen. Tot slot komt een vergelijking met de resultaten van de 1980-enquete aan de orde.

3.1 Het oordeel over de duur van de alimentatiebetaling bij een scheiding op mid-vijftiger leeftijd

Zoals in 2.1 reeds werd aangegeven, werd aan de ondervraagden het oordeel over de duur van de alimentatiebetaling gevraagd in geval dat een vrouw op 54-jarige leeftijd scheidt na een huwelijk van 28 jaar. Tijdens haar huwelijk heeft zij zich geheel gewijd aan het huishouden en het verzorgen van haar kinderen, die inmiddels het ouderlijk huis verlaten hebben. Hierdoor heeft zij tijdens haar huwelijk geen beroepsarbeid (voor haar huwelijk was zij medisch analyste) kunnen verrichten.

In dit geval gaven 145 van de ondervraagden geen antwoord op de vraag welke regeling omtrent de alimentatieduur de meeste voorkeur genoot. Van degenen die wel antwoord gaven zei 36% (355 ondervraagden) voorstander van een blijvende alimentatie te zijn. Voor 17% (170) van hen was alimentatie helemaal niet aan de orde. De overigen gaven een antwoord dat ergens tussen geen en blijvende alimentatie lag. Het betreft hier dus 458 ondervraagden, oftewel 47% van degenen die op de be-

doelde vraag een antwoord gaven. Hoewel het hier dus niet de absolute meerderheid is, is toch nog wel de grootste groep voorstander van een naar tijdsduur beperkte alimentatie.

Dat in een geval als dit alimentatie op haar plaats is kan niet alleen worden afgeleid uit het gegeven dat slechts 17% aan het afwijzen van elke alimentatie de voorkeur gaf. Ook het antwoord op de vraag welke regeling de minste voorkeur genoot kan hier licht doen schijnen. Het blijkt dat niet minder dan 546 van de ondervraagden (60% van degenen die deze vraag beantwoordden) het niet toekennen van een alimentatie in dit geval het minst verkieslijk acht.

Op de vraag hoeveel jaren in concreto alimentatie betaald zou moeten worden gaven 613 ondervraagden een antwoord dat een aantal jaren aangaf. Opvallend daarbij was dat 154 van hen het antwoord "11 jaar" gaven. Met die duur zal de vrouw immers de AOW-leeftijd hebben bereikt. Slechts 42 (=7%) van degenen die aantal jaren als antwoord gaven, noemden een periode die duurde tot na het bereiken van de 65-jarige leeftijd. Nog eens 34 gaven als antwoord "totdat ze AOW krijgt". Het belang van het bereiken van de AOW-leeftijd van de alimentatiegerechtigden lijkt hiarmee duidelijk onderstreept.

Ook langs andere weg kan dit nog worden aangetoond. Er is immers expliciet gevraagd of men bij het beantwoorden van de vragen over de gewenste duur van de alimentatiebetaling rekening had gehouden met het feit dat eenieder bij het bereiken van de leeftijd van 65 jaar een uitkering krachtens de AOW ontvangt. Niet minder dan 776 van de ondervraagden (bijna 70%) zei dat te hebben gedaan. Ruim een kwart had dat niet gedaan. Aan hen is gevraagd of dat noch verschil zou uitmaken als ze dat alsnog wel zouden doen. Daarop antwoordden 78 ondervraagden (van de 306 die geen rekening met de AOW hadden gehouden) dat dat inderdaad het geval was. Van hen gaf meer dan de helft als antwoord dat bij AOW de alimentatie diende te vervallen. De anderen concludeerden tot lagere alimentatie.

De 208 personen die zeiden dat de AOW-leeftijd/uitkering geen invloed had (of mocht hebben) waren, op een enkele uitzondering na, voorstanders van blijvende alimentatie.

Terugblikkend zien we dat in het hier aan de orde zijnde geval van de op 54-jarige leeftijd scheidende vrouw 392 van alle ondervraagden (35%) een termijn noemden die al zou verlopen voor het bereiken van de leeftijd van 65 jaar. We zien ook dat 108 (10%) tegen elke alimentatie waren. Tenslotte zien we dat 282 ondervraagden (25%) geen antwoord op de gestelde vraag gaven, en dat ook nog eens 61 (5%) geen aantal jaren noemde omdat zij voorstander van blijvende alimentatie

waren. Het aantal van 188 dat expliciet zegt dat de alimentatie dient te duren tot het bereiken van de AOW-leeftijd is derhalve hoog te noemen. Het gaat ten slotte om 66% (tweederde deel) van hen wier eerdere antwoord in het algemeen kon betekenen dat alimentatie, hoewel in tijdsduur beperkt, tot na de vijftenzestigjarige leeftijd zou kunnen voortduren.

Wanneer we de 44 personen die, na aanvankelijk geen rekening met de AOW te hebben gehouden, desgevraagd alsnog zeiden dat de alimentatie diende te vervallen bij een AOW uitkering, hierbij nemen, dan loopt dit percentage op tot 81. Oftewel: van degenen die in het algemeen een tijdelijke alimentatie voorstaan met een duur die in het onderhavige geval tot na het bereiken van de leeftijd van 65 jaar zou kunnen voortduren, is ruim 80% van mening dat het ontvangen van een AOW-uitkering een voldoende reden is om een eventueel nog bestaande alimentatieverplichting te laten vervallen.

Mannen en vrouwen blijken met betrekking tot de vraag of in het hier besproken geval geen, een blijvende of een tijdelijke alimentatieplicht zou moeten worden opgelegd niet significant van elkaar te verschillen, zij het dat vrouwen toch iets vaker voor een blijvende alimentatie waren (38% tegenover 34% van de mannen). Ook mag aan de verschillen naar godsdienst op statistische gronden geen betekenis worden toegekend. Politieke voorkeur blijkt wel van betekenis. Aanhangers van linkse partijen zijn in meerdere mate (24% tegenover 17% totaal) voorstander van in het geheel geen alimentatie. Onder de aanhangers van de christelijke partijen daarentegen worden meer aanhangers (39% tegenover 36% totaal) van blijvende alimentatie aangetroffen. Aanhangers van liberale beginselen hebben relatief vaker (53% tegenover 47% totaal) voorkeur voor een tijdelijke alimentatie. Met de leeftijd blijkt iets bijzonders aan de hand te zijn. Het totaalbeeld wordt het meest benaderd door degenen met een leeftijd van 25 tot 35 jaar. Het blijkt dat de jongeren (onder 25) en ouderen (boven 50 jaar) vrij veel overeenstemming vertonen met betrekking tot de verdeling van de antwoorden op de vraag naar de duur van de alimentatie in dit geval. De tussenliggende leeftijdsgroep is iets vaker voorstander van geen alimentatie (20% tegenover 17% totaal), minder vaak voorstander van een blijvende alimentatie (31% tegenover 36% totaal) en vaker van een tijdelijke alimentatie (50% tegenover 47% totaal).

Ook wordt een verband met de burgerlijke staat van de ondervraagde aangetroffen, dat echter verdwijnt zodra de van echt gescheidenen buiten de analyse worden gelaten. Dit betekent dat gescheidenen anders over de lengte van de alimentatieduur denken dan de overigen. In dit verband is het relevant aan te geven dat de veronder-

stelling dat gescheiden mannen vaker voorstander van helemaal geen alimentatie zijn en gescheiden vrouwen vaker voorkeur geven aan blijvende alimentatie, ook in dit onderzoek bevestiging vindt: de helft van de gescheiden mannen spreekt zich uit tegen alimentatie en (zelfs meer dan) de helft van de gescheiden vrouwen houdt het op blijvende alimentatie in dit geval.

Tot slot blijkt er een verband met de urbanisatiegraad van de woongemeente van de ondervraagden. Personen die woonachtig zijn in gemeenten met minder dan 50.000 inwoners vinden even vaak een alimentatie op zijn plaats als inwoners van de overige gemeenten. Maar zij denken daarbij wel veel vaker aan een tijdelijke alimentatie dan aan een blijvende (zie tabel 3.1). Een dergelijk verband kan echter ook gespiegeld worden weergegeven. En dan klinkt het als volgt: nl. dat inwoners van grotere steden vaker aan een blijvende alimentatie de voorkeur geven.

Tabel 3.1: Opvatting over de duur van de alimentatiebetaling naar inwonertal van de woongemeente

Opvatting over de duur alimentatie	Aantal inwoners		Totaal
	>50.000	<50.000	
helemaal geen alimentatie	78 (17%)	92 (18%)	170 (17%)
tijdelijke alimentatie	200 (43%)	258 (50%)	458 (47%)
blijvende alimentatie	188 (40%)	167 (32%)	355 (36%)
totaal	466 (100%)	517 (100%)	983 (100%)
$\chi^2 = 7,11 \quad df = 2 \quad p < .0286$			

De hier genoemde verbanden tussen persoonskenmerken en de opvattingen over de duur van de alimentatiebetaling in dit geval zijn echter zwak. Om deze reden is een multivariate analyse uitgevoerd teneinde na te gaan of er mogelijk langs die weg een duidelijker beeld kon worden verkregen. De analyse gaf echter niet het gewenste resultaat. Derhalve kan worden vastgesteld dat het oordeel over de duur van de alimentatiebetaling in dit geval slechts in zeer geringe mate wordt beïnvloed door de zg. sociaal-demografische persoonskenmerken. Aanhangers van christelijke partijen en inwoners van grotere gemeenten hebben een iets strengere opvatting in de zin dat van hen een relatief groter deel voorstander is van een blijvende alimentatie.

3.2 Vergelijking van de resultaten met de andere voorgelegde gevallen

Het oordeel over de vraag hoe lang alimentatie zou moeten worden betaald in de hiervoor onder 3.1 besproken situatie kan niet alleen worden bepaald aan de hand van de antwoorden op de desbetreffende vragen. Voor een juist waardering van die antwoorden is een vergelijkingscriterium nodig, hetgeen in dit geval gevonden werd door ook het oordeel te vragen over de duur van de alimentatiebetaling in twee andere situaties. Deze twee situaties werden overgenomen uit het meergenoemde eerdere onderzoek.

In een verkorte omschrijving wordt derhalve in deze paragraaf het oordeel over de duur van de alimentatiebetaling aan de orde gesteld in de volgende drie situaties:

- geval 1: 29-jarige moeder zonder beroepsopleiding. Kinderen van 4 en 6 jaar. Het huwelijk heeft 8 jaar geduurd.
- geval 2: 41-jarige moeder zonder beroepsopleiding. Kinderen van 16 en 18 jaar. Het huwelijk heeft 20 jaar geduurd.
- geval 3: 54-jarige moeder zonder recente beroepservaring. Kinderen het huis uit. Het huwelijk heeft 28 jaar geduurd.

Wellicht ten overvloede wordt hierbij nog aangetekend dat de in de drie gevallen beschreven situatie betrekking heeft op het moment van scheiden, dat de man voldoende draagkracht heeft, en dat de vrouw geen voldoende inkomen of (liquideerbaar) vermogen heeft.

3.2.1 Het oordeel over de duur van de alimentatieplicht in geval 1

De hier aan de orde gestelde situatie werd in de vragenlijst als volgt aan de respondenten voorgelegd:

"Een huwelijk wordt na acht jaar ontbonden. Er zijn twee kinderen, een van vier en een van zes jaar. De kinderen blijven bij de moeder. Deze is 29 jaar en heeft geen beroepsopleiding gehad. De man heeft een behoorlijke baan met een goed inkomen. De vrouw heeft na haar trouwen niet meer voor geld gewerkt en stelt dat zij niet in haar eigen onderhoud kan voorzien".

Van de 1128 ondervraagden gaven er 129 geen (bruikbaar) antwoord op de vraag welke regeling omtrent de duur van de alimentatieplicht hier de voorkeur genoot. Slechts 104 vonden dat in een geval als dit alimentatie achterwege diende te blijven. Van de overigen waren er 270 voorstander van een blijvende alimentatie. De rest van

625 ondervraagden, hetgeen neerkomt op 63% van degenen die een antwoord gaven op de vraag, waren voorstander van een of andere naar tijdsduur beperkte alimentatie. Van deze laatste groep gaf meer dan de helft (318) te kennen dat de alimentatie zou moeten duren tot de kinderen uit huis zouden zijn. Een maximumduur van 10 jaar werd door 109 ondervraagden genoemd. Alle andere antwoorden betroffen een tijdsduur van minder dan tien jaar.

Behalve dat gevraagd werd aan te geven welk van de voorgelagde regelingen omtrent de duur van de alimentatie de voorkeur genoot (en ook: welke juist niet!) werd ook de vraag gesteld hoeveel jaren in dit geval naar het oordeel van de respondent alimentatie betaald zou moeten worden. Lang niet iedereen echter beantwoordde deze vraag, en van degenen die wel een antwoord gaven noemde niet ieder een aantal jaren, doch gaf antwoorden als "hangt er van af", "tot AOW", maar ook "tot kinderen uit huis e.d.". Degenen die de vraag wel in jaren beantwoordden noemden een aantal jaren dat gemiddeld 10 bedroeg. Aanhangers van "blijvende" alimentatie noemden een termijn van gemiddeld ongeveer 14 jaar (met een uitschieter van 53 jaar). Dit kan niet anders betekenen dan dat de respondenten niet alleen de regeling die het meest hun voorkeur genoot hebben laten meewegen bij het maken van een schatting van de duur van de alimentatiebetaling.

Dit laatste blijkt ook uit het feit dat degenen die voorstander zijn van het achterwege blijven van alimentatie zeiden dat in een geval als dit gemiddeld 3,5 jaar alimentatie moest worden betaald. Voorstanders van tijdelijke alimentatie noemden een termijn van gemiddeld 9,5 jaar.

Evenals hiervoor ten aanzien van "geval 3" bleek was er geen statistisch significant verschil in opvattingen tussen mannen en vrouwen. Ook hier troffen we een verband aan met de burgerlijke staat van de ondervraagden dat verdween bij het buiten de analyse laten van de gescheidenen. Ook wat betreft de politieke voorkeur bleek een beeld dat overeenkomstig was aan dat van geval 3. Dat wil zeggen dat aanhangers van linkse partijen proportioneel vaker de voorkeur gaven aan helemaal geen alimentatie, (13% tegenover 10% totaal), dat aanhangers van christelijke partijen relatief meer voorkeur hebben voor blijvende alimentatie (32% tegenover 27%) en dat meer liberaal georiënteerden met name aan tijdelijke alimentatie de voorkeur gaven (71% tegenover 63% totaal).

Met betrekking tot de leeftijd hetzelfde beeld: jongeren onder 25 jaar en ouderen (boven 50 jaar) hebben vrijwel dezelfde opvattingen over de duur van de alimentatiebetaling in dit geval, en denken daarbij iets

minder dan de anderen aan "geen alimentatie" en "tijdelijke alimentatie", en vaker aan blijvende alimentatie (33% tegenover 23% van de categorie 25 tot 50-jarigen).

En met betrekking tot de urbanisatiegraad van de woongemeente zien we ook een beeld dat grote overeenkomst vertoont met dat bij geval 3. Dat wil zeggen dat inwoners van grotere gemeenten relatief vaker aan blijvende alimentatie denken dan inwoners van kleinere gemeenten (31% tegen 24%), en minder vaak aan tijdelijke alimentatie (57% tegen 67%). Zij zijn overigens ook in meerdere mate geporteerd voor helemaal geen alimentatie (12% tegen 9%).

3.2.2 Het oordeel over de duur van de alimentatiebetaling in geval 2

Deze situatie werd als volgt aan de respondenten voorgelegd:

"Een huwelijk wordt na 20 jaar ontbonden. Er zijn twee kinderen, een van 16 jaar en een van 18 jaar. Beiden zitten op de middelbare school. De kinderen blijven bij de moeder. Deze is 41 jaar en heeft geen beroepsopleiding gehad. De man heeft een behoorlijke baan met een goed inkomen. De vrouw heeft na haar trouwen niet meer voor geld gewerkt en stelt dat zij niet in haar eigen onderhoud kan voorzien".

Van de 1128 ondervraagden gaven er 133 geen (bruikbaar) antwoord op de vraag welke van de voorgelegde regelingen omtrent de duur van de alimentatieplicht in een geval als dit de voorkeur genoot. Er waren 113 ondervraagden (11% van degenen die wel een antwoord hadden gegeven) die van mening waren dat in een geval als dit helemaal geen alimentatie zou moeten worden betaald. Daarnaast was 30% de mening toegedaan dat een blijvende alimentatie het meest op zijn plaats was, terwijl 58% het op een tijdelijke alimentatie hield. Van deze laatste 582 personen waren er 263 (45%) van mening dat de alimentatie zou moeten doorlopen tot het moment dat de kinderen zouden zijn uitgevlogen. Een maximumduur van 10 jaar werd door 110 personen genoemd.

Op de vraag hoe veel jaren in dit geval alimentatie zou moeten worden betaald noemden 650 van de ondervraagden als antwoord een aantal jaren. Dat bedroeg gemiddeld iets meer dan 9 jaren. Voorstanders van tijdelijke alimentatie noemden een duur die gemiddeld bijna 8 jaar was. Bij de aanhangers van blijvende alimentatie was dat gemiddelde bijna 15 jaar, en bij de afwijzers van alimentatie bijna 3 jaar.

Mannen hadden over het geheel genomen geen ander beeld dan vrouwen over de regeling omtrent de duur die hun voorkeur genoot, zij het dat ook hier een iets groter

deel van vrouwen (31%) aan een blijvende alimentatie dacht dan zulks bij de mannen het geval is (29%). Evenals bij de gevallen 1 en 3 bleek ook hier het verband tussen het oordeel over de duur van de alimentatie en de burgerlijke staat van de ondervraagden te verdwijnen wanneer de gescheidenen buiten de analyse worden gelaten. Ook in dit geval noemde aanhangers van linkse partijen relatief vaker dan anderen een voorkeur voor geen alimentatie (15% tegenover 11% totaal), waren aanhangers van de confessionale partijen relatief meer voorstander van blijvende alimentatie (33% tegen 30% totaal) en bleken liberalen relatief meer de voorkeur te geven aan een in de tijd gelimiteerde alimentatie (64% tegen 58% totaal).

Ook met betrekking tot de leeftijd van de ondervraagden kwam het inmiddels bekende beeld naar voren. Jongeren (<25 jaar) en ouderen (>50 jaar) danken vaker aan blijvende alimentatie dan bij de ondervraagden van 25 tot 50 jaar het geval is. Bij deze laatste groep bleek 24% voorstander van blijvende alimentatie te zijn, terwijl van de jongeren en de ouderen samen 38% het op blijvende alimentatie hield. Wel bleken jongeren in dit geval vaker van oordeel te zijn dat alimentatie diende te worden betaald dan de ouderen (8% tegen 12%). Evenals bij de gevallen 1 en 3 bleek ook hier dat onder de inwoners van grote gemeenten (meer dan 50.000 inwoners) vaker voorstanders van blijvende alimentatie worden aangetroffen dan in de kleinere gemeenten (34% tegen 27%). Of vollediger uitgedrukt: inwoners van grote gemeenten vinden vaker dat geen alimentatie moet worden opgelegd (14% tegen 9%), maar als er wel een alimentatie moet worden opgelegd zijn zij vaker van mening dat dan geen beperking aan de duur moet worden verbonden.

3.2.3 De vergelijking van de resultaten van het onderzoek over de drie voorgelegde gevallen

Uit de in tabel 3.2.1 en 3.2.2 weergegeven gegevens blijkt duidelijk dat wanneer er geen kinderen zijn die verzorging behoeven een groter deel van de bevolking de mening is toegedaan dat "geen alimentatie" de voorkeur verdient dan wanneer er wel zulke kinderen zijn. Dit moge niet alleen blijken uit het gegeven dat in de gevallen 1 en 2 telkens ongeveer 10% aan "geen alimentatie" de voorkeur geeft en in geval 3 ruim 17%, maar ook aan het grote aantal personen dat in de gevallen 1 en 2 aangaf dat "tot de kinderen uit huis zijn" hun voorkeur genoot (32% resp. 26%).

Label 3.2.1 Verdeling van de antwoorden op de vraag naar de voorkeursre-
geling voor de duur van alimentatie in de drie voorgelegde gevallen

	geval 1		geval 2		geval 3	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
geen alimentatie	104	10,4	113	11,4	170	17,3
blijvend alimentatie	270	27,0	300	30,1	355	36,1
tot kinderen uit huis	318	31,8	263	26,4	*)	
maximaal duur huwelijk	78	7,8	72	7,3	43	4,4
maximaal 10 jaar	109	10,9	110	11,1	157	15,9
maximaal 5 jaar	69	6,9	88	8,9	86	8,8
maximaal 2 jaar	45	4,5	44	4,4	60	6,1
anders	6	0,6	5	0,5	112*)	11,4
totaal	999	100,0	996	100,0	983	100,0

*) Een aantal personen had ook in geval 3 als antwoord gegeven "tot de kinderen uit huis zijn", hoewel die kinderen in dit geval reeds uit huis waren. Een op deze gevallen uitgevoerde analyse gaf het beeld dat deze personen bij de eerdere gevallen hetzelfde antwoord hadden gegeven. In dat opzicht waren de antwoorden consistent. Niettemin hebben we besloten deze personen hier onder de rubriek "anders" te rangschikken.

Label 3.2.2 Verdeling van de antwoorden op de vraag naar de voorkeur voor de duur van de alimentatie in de drie voorgelegde gevallen

	geval 1		geval 2		geval 3	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
geen	104	10,4	113	11,4	170	17,3
tijdelijk	625	62,6	583	58,5	458	46,6
blijvend	270	27,0	300	30,1	355	36,1
totaal	999	100,0	996	100,0	983	100,0

Verder blijkt dat met het stijgen van de leeftijd op het moment van scheiden ook het deel van de bevolking toeneemt dat van mening is dat een blijvende alimentatie de voorkeur verdient boven een tijdelijke alimentatie. Beide genoemde tendenzen leidden er toe dat in het geval 3 (54-jarige vrouw, kinderen uit huis, huwelijk duurde 28 jaar) minder dan de helft (47%) van de respondenten de voorkeur gaf aan tijdelijke alimentatie, terwijl dat in de eerste twee gevallen rond de 60% schommelde en dus duidelijk hoger was. Niettemin is ook in dit geval nog

meer dan de helft van degenen die voorstander zijn van het toekennen van alimentatie voorstander van een tijdelijke alimentatie.

Op de vraag hoeveel jaren in de voorgelegde gevallen alimentatie zou moeten worden betaald gaf lang niet elk van de ondervraagden een antwoord dat bestond uit een aantal jaren. Verder kan niet anders geconcludeerd worden dan dat sommige ondervraagden bij het beantwoorden van deze vraag factoren hebben laten meespelen die er toe hebben geleid dat zij een aantal jaren noemden dat hoger was dan op grond van het antwoord op de vraag naar de voorkeursregeling mocht worden verwacht. Een en ander dient in het vizier te blijven bij het bezien van de in tabel 3.3 opgenomen gegevens.

Tabel 3.3 Gemiddeld verwachte duur van de alimentatiebetaling in de jaren in de drie voorgelegde gevallen naar voorkeursregeling

Voorkeursregeling	Gemiddelde duur in jaren		
	geval 1	geval 2	geval 3
geen alimentatie	3,5 jaar	2,8 jaar	3,2 jaar
tijdelijke alimentatie	9,5 jaar	7,9 jaar	8,0 jaar
blijvende alimentatie	13,8 jaar	14,7 jaar	10,4 jaar
totaal	10,1 jaar	9,3 jaar	8,4 jaar

Het eerste dat opvallend genoemd mag worden is dat in elk der drie gevallen degenen die de meeste voorkeur aan "geen alimentatie" gaven, toch van oordeel waren dat gemiddeld nog zo een drie jaar alimentatie zou moeten worden betaald. Zoals eerder gemeld is dit een aanwijzing dat ook andere factoren dan de "voorkeursregeling" een rol spelen.

Het tweede dat opvalt is dat het totaal genoemd gemiddeld aantal jaren daalt met de stijgende leeftijd van de vrouw op het moment van scheiden. Dit lijkt tegenstrijdig met het hiervoor vermelde resultaat dat in de gevallen 2 en (vooral) 3 van de voorstanders van alimentatiebetaling een groter deel voor blijvende alimentatie (en dus een minder groot deel voor een tijdelijke) is dan met name in geval 1. Immers, het ligt voor de hand te veronderstellen dat een ongelimiteerde periode langer is dan een gelimiteerde. Deze veronderstelling is echter niet onbepaald juist.

Een en ander heeft te maken met het feit dat, naarmate de leeftijd hoger is, men steeds minder te leven heeft. Wanneer we de gemiddelde levensverwachting in Nederland voor het gemak op 75 jaar stellen, dan zal bij een ongelimiteerde alimentatie die niet om andere redan

stopte, de op 29-jarige leeftijd scheidende vrouw 46 jaar alimentatie kunnen ontvangen, en de op 54-jarige leeftijd scheidende vrouw nog maar 21 jaar.

Daarnaast kan de alimentatie om andere reden eindigen dan door verstrijken van een termijn. Ligt dat bij "tot de kinderen uit huis zijn" al wat moeilijk (is dat het verstrijken van een termijn dan wel een van de mens afhankelijk gebeuren) bij het beëindigen van de alimentatie vanwege het verwerven van voldoende eigen inkomsten is het verband met een termijn doorgaans ver te zoeken. Dit laatste kent echter een grote uitzondering: ieder ontvangt bij het bereiken van de leeftijd van 65 jaar een AOW-uitkering en heeft daardoor een hoeveelheid eigen inkomen die voor velen toereikend geacht wordt. Daardoor zou de alimentatie in die gevallen beëindigd worden bij het ontvangen van een AOW-uitkering. En dat speelt mee bij de beoordeling van de vraag hoe lang in een bepaald geval alimentatie moet worden betaald. Het sterkst werd dat duidelijk in geval 3 waar, zonder dat de AOW-problematiek aan de orde was gesteld, op de vraag hoe lang zou moeten worden betaald door 4X expliciet gezegd werd "tot AOW" en door 25X het aantal jaren op 11 gesteld werd (hetgeen impliceert dat op 65-jarige leeftijd de alimentatie eindigt). Dit komt neer op 41X van de voorstanders van tijdelijke alimentatie, maar ook op 22X van alle ondervraagden.

En tot slot is duidelijk gebleken, zowel in het onderzoek uit 1980 als in het huidige onderzoek, dat een groot deel van de bevolking van mening is dat de alimentatie zou moeten eindigen wanneer de kinderen het huis uit zijn, dan wel de dagelijkse zorg en verzorging bij en door hun moeder kunnen missen. Welnu, bij stijgende leeftijd van de kinderen wordt de tijdsspanne tot het moment van op eigen wieken gaan korter, en zal dus ook de gemiddelde alimentatieduur afnemen. Wanneer er helemaal geen kinderen zijn te verzorgen speelt dit a fortiori.

Deze drie factoren bieden tesamen een verklaring voor het resultaat dat ondanks een hoger percentage voorstanders van blijvende alimentatie bij stijgende leeftijd van de scheidende vrouw er toch een daling optreedt van het gemiddeld aantal jaren dat alimentatie moet worden betaald.

Een ander onderdeel waarop de resultaten van de antwoorden op de drie gevallen kunnen worden vergeleken is de samenhang tussen de opvattingen over de alimentatieduur en de sociaal-demografische persoonskenmerken. Wanneer deze vergelijking wordt gemaakt dan blijkt dat deze samenhangen bij alle drie gevallen hetzelfde zijn, niet alleen qua sterkte (alle verbanden zijn zwak tot zeer zwak), maar ook qua inhoud. In geen van de drie voorgelegde gevallen zijn de verschillen tussen mannen

(iets vaker voor tijdelijk of geen) en vrouwen (iets vaker voor blijvend) statistisch significant. De burgerlijke staat van de ondervraagden speelt eveneens geen rol, behoudens dat gescheidenen significant afwijken van de overigen. Bij hen (dat wil zeggen de gescheidenen) speelt het geslacht (en de daarmee samenhangende maatschappelijke positie) wel een significante rol: een groter deel van de gescheiden mannen is voorstander van geen of tijdelijke alimentatie, terwijl gescheiden vrouwen vaker aan blijvende alimentatie danken.

Wel van invloed is de politieke voorkeur: linksdenkenden zijn relatief vaker tegen alimentatie, aanhangers van christelijke partijen relatief vaker voorstanders van blijvende alimentatie, en liberalen houden het vaker op tijdelijke alimentatie. Opvallend was dat in alle drie gevallen de inwoners van grote gemeenten (50.000 inwoners en meer) vaker voorstander waren van blijvende alimentatie dan de inwoners van kleinere gemeenten, bij een ongeveer gelijk deel tegenstanders van alimentatie. Eveneens opvallend was dat in alle drie gevallen de ondervraagden die jonger waren dan 25 jaar vrijwel hetzelfde antwoordpatroon vertoonden als de 50-plussers: zij danken vaker aan "blijvende alimentatie" dan de leeftijdsgroep daartussenin.

3.3 Vergelijking van enkele resultaten van deze enquête met die van de enquête uit 1980

Teneinde de resultaten van deze enquête beter te kunnen duiden werd een aantal vragen in het onderzoek, waarvan hier verslag wordt gedaan, overgenomen uit het in 1980 gehouden onderzoek. Dat geldt voor de hiervoor genoemde gevallen 1 en 2, die corresponderen met de gevallen A en D uit de 1980 enquête, maar ook voor enkele vragen omtrent de houding tegenover echtscheiding. Hier wordt eerst een vergelijking gemaakt met de resultaten met betrekking tot de houding tegenover echtscheiding en daarna met betrekking tot de duur van de alimentatiebetaling.

3.3.1 De houding tegenover echtscheiding vroeger (1980) en nu (1985)

In 1980 werd veel uitgebreider ingegaan op de houding tegenover echtscheiding dan in het huidige onderzoek. Daarvoor zijn twee redenen aan te voeren. Ten eerste was dat onderzoek gericht op de vraag of een meer moderne houding ten opzichte van huwelijk en echtscheiding zich ook liet vertalen in een andere houding ten opzichte van

alimentatie. Ten tweede is dit onderzoek opgezet om gegevens te verkrijgen die het op basis van de in 1980 gehouden enquête geschatte beeld over de opvattingen over de alimentatieduur kunnen aanvullen, en wel voor wat betreft de houding ten opzichte van de alimentatieduur in geval dat een oudere vrouw gaat scheiden, en het oordeel over de invloed van het ontvangen van AOW en/of ander ouderdomspensioen voor de duur van de alimentatiebetaling.

In dit onderzoek is de houding ten opzichte van echtscheiding gemeten met behulp van dezelfde vraag als in het onderzoek van 1980, welke als volgt luidt:

"Als man en vrouw niet met elkaar kunnen opschieten en er zijn geen kinderen thuis, vindt u dan echtscheiding in alle opzichten ontoelaatbaar? Vindt u dit ongewenst, maar begrijpelijk in bepaalde gevallen? Of vindt u het beter als man en vrouw scheiden?" Vervolgens werd deze vraag herhaald voor de situatie waarin er wel kinderen thuis zijn. De resultaten zijn weergegeven in tabel 3.4.

Tabel 3.4 De houding tegenover echtscheiding in geval er wel, resp. geen kinderen thuis zijn in 1980 en 1985 (in%)

	1980		1985	
	wel	geen	wel	geen
scheiding ontoelaatbaar	17	3	15	5
ongewenst, maar begrijpelijk	50	15	43	21
echtscheiding beter	30	80	32	68
weet niet/geen antwoord	3	2	10	6
totaal	100	100	100	100

1) N = 1038 2) N = 1128

Zowel in 1980 als in 1985 zien we een enorm verschil in de houding ten opzichte van echtscheiding afhankelijk van de vraag of er nog kinderen thuis zijn. Het lijkt erop dat er sinds 1980 een verandering is opgetreden in de richting van een meer tolerante houding in geval er wel kinderen zijn en een minder tolerante houding wanneer er geen kinderen zijn. De in 1985 gemeten verschillen zijn kleiner dan die in 1980 werden aangetroffen. Of men werkelijk sinds 1980 minder verschil is gaan maken is moeilijk vaststelbaar, omdat de interviewsituaties in beide onderzoeken niet volledig overeenstemden. Verschillen van een beperkte omvang, zoals die hier werden aangetroffen, zijn dan niet uitzonderlijk. Wanneer gecorrigeerd wordt voor het grotere percentage "weet

niet/geen antwoord" in 1985 wordt de vermelde tendens tot kleinere verschillen tussen "wel" en "geen" kinderen nog zwakker. Het lijkt derhalve nuttig meer aandacht te besteden aan de overeenkomsten tussen de resultaten van 1980 en 1985 dan aan het verschil, en derhalve te concluderen dat zowel in 1980 als in 1985 gebleken is van een aanmerkelijk negatievere houding ten opzichte van echtscheiding in geval er nog te verzorgen kinderen thuis zijn.

In 1980 werd voor alle toen voorgelegde gevallen geconstateerd dat een geringere tolerantie voor echtscheiding gepaard gaat met een strengere alimentatie-opvatting (Eindrapport p. 9). Ook in dit onderzoek bleek een zodanig verband. In tabel 3.5 wordt een overzicht gegeven van het verband tussen de tolerantie ten opzichte van echtscheiding en de strengheid van de alimentatie-opvatting weergegeven.

Tabel 3.5: Houding ten opzichte van scheiding en oordeel over de duur van de alimentatie; samenhang uitgedrukt in Cramers V.

Echtscheiding beter indien	geval 1	geval 2	geval 3
geen kinderen thuis	.11	.09	.10
wel kinderen thuis	.08	.06 (n.s.)	.05 (n.s.)

Evenals in 1980 blijken de samenhangen echter zwak. Dat het verband tussen de opvatting over de toelaatbaarheid van echtscheiding in geval er wel kinderen in thuis zijn en het oordeel over de duur van de alimentatie in geval drie zo zwak is, ligt voor de hand: er zijn in dat geval immers geen kinderen meer thuis.

In geval 2 zijn zij inmiddels al zo groot dat het moment van het verlaten van de ouderlijke woning zo nabij is, dat het oordeel over het al dan niet toelaatbaar zijn van echtscheiding indien er kinderen thuis zijn voor deze situatie duidelijk minder relevant is dan in geval 1 met betrekkelijk jonge kinderen. Daardoor is het verband ook zwakker dan in geval 1.

3.3.2 De opvatting over de duur van de alimentatie in de gevallen 1 en 2 in 1980 en 1985

In beide gevallen zien we hetzelfde beeld: een stijging van het deel der ondervraagden dat tegen elke alimentatie is en een daling van het aandeel van de voorstanders van blijvende alimentatie.

Tabel 3.6: De alimentatieopvatting in de gevallen 1 en 2 in 1980 en 1985 in % van het aantal ondervraagden

Alimentatie opvatting	geval 1		geval 2	
	1980	1985	1980	1985
helemaal geen alimentatie	3 (3)	9 (10)	5 (5)	10 (11)
tijdelijke alimentatie	62 (66)	55 (63)	49 (52)	52 (58)
blijvende alimentatie	29 (31)	24 (27)	40 (43)	27 (31)
anders	1	1	1	-
geen antwoord/weet niet	5	11	5	11
totaal	100 (100)	100 (100)	100 (100)	100

Wanneer het verschil tussen de gevallen 1 en 2 in 1980 vergeleken wordt met dat verschil in 1985, dan moet geconcludeerd worden dat dat verschil is afgenomen. De structuur is echter nog steeds hetzelfde, dat wil zeggen dat in geval 2 (een oudere vrouw na een langer huwelijk) men ongeveer even vaak een alimentatie op zijn plaats acht als in geval 1. Maar men denkt daarbij dan meer aan een blijvende dan aan een tijdelijke alimentatie.

Het overeenkomstige beeld blijkt ook bij de vergelijking van de verbanden tussen de opvattingen over de duur van de alimentatie en de sociaal-demografische persoonskenmerken. In 1980 werden de volgende verbanden aangetroffen (Eindrapport p. 17):

- a) Dat opvattingen bij mannen en vrouwen gelijk verdeeld waren, zij het dat de voorkeur van gehuwde vrouwen sterker tendeert naar blijvende alimentatie dan die van gehuwde mannen.
- b) Dat van de 18 tot 24-jarigen relatief velen voorstander van een blijvende alimentatie zijn, en van de 25- tot 35 jarigen relatief velen van een tijdelijke alimentatie.
- c) Dat men in het westen van ons land relatief weinig voorstander is van een blijvende alimentatie.
- d) Dat van degenen die tot een godsdienstige of levensbeschouwelijke groepering behoren relatief velen voorstander van een blijvende alimentatie zijn.
- e) Dat van aanhangers van het CDA relatief velen zich voorstander tonen van een blijvende alimentatie, in tegenstelling tot aanhangers van D'66 die een relatief sterke voorkeur voor een tijdelijke alimentatie hebben.
- f) Dat de voorkeur voor een blijvende alimentatie afneemt naarmate men vaker van burgerlijke staat is gewijzigd: ongehuwden zijn vaker voor een blijvende alimentatie dan gehuwden en gehuwden vaker dan ooit-gescheidenen. Van de ooit-gescheidenen zijn

relatief velen voorstander van geen alimentatie, hoewel ook bij hen, net als voor alle onderscheiden deelgroepen, de meerderheid voorstander is van tijdelijke alimentatie.

Geconcludeerd werd dat de verschillen niet groot, en de verbanden zwak waren.

Wanneer we nu bovenstaande verbanden uit 1980 leggen langs wat we in 1985 vonden dan blijkt het volgende:

- ad a. Dit verband wordt eveneens aangetroffen, zij het dat de beperking tot gehuwden vervalt. Burgerlijke staat doet er immers niet toe.
- ad b. Dit verband wordt eveneens aangetroffen. Echter blijkt thans ook de overeenkomst tussen deze jongeren (< 25 jaar) en de 50-plussers.
- ad c. Er werd geen verband tussen de alimentatie-opvatting aangetroffen dat statistisch significant was.
- ad d. Dit kon, door een andere wijze van coderen der antwoorden, niet worden vastgesteld, hoewel degenen die niet R.K., N.H. of Gereformeerd waren iets (zij het zeer gering) afweken.
- ad e. Dit verband werd identiek aangetroffen: niet alleen ten aanzien van CDA en D'66, maar ook ten aanzien van aanhangers van alle christelijke partijen en aanhangers van alle liberale partijen.
- ad f. Gescheidenen wijken af van de anderen, en wel zijn zij vaker voorstander van geen alimentatie. Dit komt echter door de sterke vertegenwoordiging van gescheiden mannen, die relatief vaker voorstander zijn van geen alimentatie, terwijl gescheiden vrouwen vaker aan blijvende alimentatie denken.

Waar in 1980 niet overal een verband werd aangetroffen met de urbanisatiegraad van de woongemeente was zulks thans wel het geval na onderscheid te hebben gemaakt tussen gemeenten met meer dan 50.000 inwoners (de C4 en C5 gemeenten) en de andere gemeenten. (A1-A4, B1-B3, C1-C3). Geconcludeerd kan dan ook worden dat de samenhangen tussen de sociaal-demografische persoonskenmerken en de opvatting over de duur van de alimentatiebetaling, zoals gemeten in 1980 en in 1985, in de tussenliggende periode nauwelijks verandering hebben ondergaan.

Als er al verandering is opgetreden, dan is er in vergelijking met 1980 thans sprake van minder strenge alimentatie-opvatting in de zin dat men nu minder vaak aan blijvende alimentatie en vaker aan tijdelijke alimentatie denkt.

4 SAMENVATTING

In de memorie van toelichting bij het wetsontwerp tot limitering van de duur van de alimentatiebetaling (Kamerstukken 19295) is verwezen naar een onderzoek naar de opvattingen van de Nederlandse bevolking omtrent de duur van de alimentatieplicht. Dit onderzoek werd uitgevoerd door het WODC. De dataverzameling vond plaats in 1980. Een interimrapport verscheen in 1981 en het eindrapport werd in 1983 gepubliceerd.

Van verschillende zijden werd betoogd dat in dit onderzoek onvoldoende aandacht was besteed aan de positie van de op hogere leeftijd scheidende vrouw. Deze opmerkingen vormden de aanleiding tot het instellen van een aanvullend onderzoek waarin, naast aandacht voor de genoemde positie van de op hogere leeftijd scheidende vrouw, ook de invloed van het verkrijgen van pensioen op het denken over de alimentatieduur aan de orde zou worden gesteld.

Hiertoe werd aan een voor de Nederlandse bevolking representatief te achten steekproef van 1128 personen een mondelinge enquête afgenomen. Aan de respondenten werd gevraagd voor verschillende situaties van scheiding, welke varieerden naar leeftijd en huwelijksduur van de scheidende vrouw, aan te geven welk van een aantal voorgelegde regelingen voor de duur van de alimentatie het meest hun voorkeur had. Hierbij werd exact aangesloten bij de enquête van 1980. Niet alleen voor wat betreft de regelingen waaruit gekozen kon worden, maar ook werden twee van de in 1980 voorgelegde situaties letterlijk overgenomen. Daaraan werd een derde geval toegevoegd, nl. de situatie van een op hogere leeftijd scheidende vrouw.

Kort aangegeven komen in dit vervolgonderzoek dan ook de drie volgende situaties aan de orde:

- Geval 1: 29-jarige moeder zonder beroepsopleiding.
Kinderen van 4 en 6 jaar. Huwelijk heeft 8 jaar geduurd.
- Geval 2: 41-jarige moeder zonder beroepsopleiding.
Kinderen van 16 en 18 jaar. Huwelijk heeft 20 jaar geduurd.
- Geval 3: 54-jarige moeder. Kinderen het huis uit.

Heeft tijdens 28 jaar durend huwelijk geen beroeps-
ervaring opgedaan.

Naast het oordeel over de duur van de alimentatieplicht
in deze drie gevallen werd gevraagd of bij de beant-
woording van deze vragen rekening was gehouden met het
bereiken van de leeftijd van 65 jaar en de daarmee
samenhangende verkrijging van een AOW-uitkering.

In het eerdere onderzoek werd geconcludeerd dat met
het stijgen van de leeftijd (resp. huwelijksduur) van
de scheidende vrouw een groeiend deel van de bevolking
van oordeel is dat een blijvende, dat wil zeggen naar
tijdsduur onbepaalde, alimentatie op zijn plaats is. In
het huidige onderzoek, waar de leeftijd van de
scheidende vrouw zover is doorgetrokken dat haar kinde-
ren onder moeders vleugels vandaan gevlogen zijn en dus
haar dagelijkse zorg en verzorging kunnen ontberen,
bleek hetzelfde. Tegelijk bleek ook, eveneens gelijk in
het vorige onderzoek, een toename van het deel van de
ondervraagden dat van mening is dat helemaal geen ali-
mentatie op zijn plaats is, naarmate de leeftijd van de
vrouw toeneemt en de zorgbehoefte van de kinderen af-
neemt. Ondanks deze twee tendensen blijft in geval 3 toch
nog bijna de helft van de ondervraagden voorstander van
een tijdelijke alimentatie (zie tabel).

Tabel 4:

Voorkeur voor	Geval 1 ¹		Geval 2 ²		Geval 3 ³	
blijvende alimentatie	270	27,0	300	30,1	355	36,1
tijdelijke alimentatie	625	62,6	582	58,5	458	46,6
geen alimentatie	104	10,4	113	11,4	170	17,3
totaal	999	100,0	995	100,0	983	100,0

Blijkens de antwoorden die werden verkregen op de daartoe
strekende vragen had bijna 70% van de ondervraagden
rekening gehouden met het verkrijgen van een
AOW-pensioen bij het bereiken van de leeftijd van 65
jaar. Iets meer dan een kwart van de ondervraagden zei
hiermee geen rekening te hebben gehouden (de overigen
gaven geen antwoord op deze vraag). Van degenen bij wie
de AOW wel een rol had gespeeld bij de beantwoording van
de vragen naar de duur van de alimentatiebetaling was
het overgrote deel van mening dat de alimentatie zou
moeten vervallen bij het verkrijgen van AOW-of ander
pensioen.

Van degenen bij wie de AOW geen rol had gespeeld bij
het beantwoorden van de vragen naar de duur van de ali-
mentatiebetaling gaf een kwart te kennen dat het wel

rekening houden met de AOW verschil zou uitmaken. Van deze laatste groep was bijna 60% van mening dat bij AOW- of ander pensioen de alimentatie zou moeten vervallen. De overigen concludeerden tot een lagere alimentatie omdat de ontvangende partij dan de zekerheid van een eigen inkomen heeft.

Het belang van de AOW kan ook als volgt geschetst worden. Bij geval 3 gaven bij de vraag naar de duur van de alimentatiebetaling in dit geval 34 mensen als antwoord "tot AOW". Dit zonder dat op dat moment de AOW-problematiek aan de orde was gesteld. Daarnaast noemden 154 ondervraagden een termijn van 11 jaar. En omdat de vrouw op het moment van scheiden 54 jaar was houdt ook het antwoord van deze ondervraagden in dat de alimentatie zou moeten vervallen wanneer de alimentatie-ontvangende partij 65 wordt.

Niet alleen de conclusies met betrekking tot de gewenste duur van de alimentatie uit dit aanvullend onderzoek stemmen overeen met die van de enquête uit 1980. Ook de samenhangen tussen het oordeel over de duur (beperking) van de alimentatie en de belangrijkste sociaaldemografische persoonskenmerken vertonen nagenoeg hetzelfde beeld: er is geen samenhang met het geslacht en de burgerlijke staat van de ondervraagden. Dit laatste met uitzondering van gescheidenen die wel een afwijkend beeld hebben: gescheiden mannen zijn vaker voorstander van "geen alimentatie" en gescheiden vrouwen houden het meer op "blijvende alimentatie". Een dergelijk verschil bestaat er ook tussen mannen en vrouwen in het algemeen, al mag er dan op statistische gronden niet meer dan marginale betekenis aan worden toegekend.

Aanhangers van christelijke partijen zijn relatief vaker voorstander van blijvende alimentatie. Onder de aanhangers van de liberale partijen worden proportioneel meer voorstanders van tijdelijke alimentatie aangetroffen, terwijl de aanhang van de linkse partijen vaker voorstander blijkt te zijn van het achterwege blijven van alimentatie. Verder blijken de inwoners van de C4-C5-gemeenten (grote en middelgrote steden) een strengere alimentatie-opvatting te hebben dan die van minder verstedelijkte gemeenten. Dat treffen we ook aan bij de jongeren beneden de leeftijd van 25 jaar en de ouderen die de leeftijd van 50 jaar reeds hebben bereikt.

Niet alleen met betrekking tot de inhoud en de richting van de samenhangen is er overeenkomst tussen beide onderzoeken. Ook met betrekking tot de sterkte van de verbanden is dat het geval: ze zijn alle zwak.

Deze treffende overeenkomst tussen de resultaten van beide onderzoeken geeft aan dat er thans geen reden is om de resultaten en conclusies van het eerdere onderzoek in twijfel te trekken. Het huidige onderzoek kan dan ook met recht als een aanvulling worden gezien.